Ştefan MUNTEANU
Timişoara

UNITATEA DE NEAM ŞI UNITATEA DE LIMBĂ

Doresc să arăt, în cele ce urmează, în ce măsură cele două noţiuni figurînd în titlul comunicării sînt solidare şi se regăsesc într-o sinteză nouă şi cu o semnificaţie superioară în conceptul de unitate naţională. Dar să procedăm mai întîi la o definire a termenilor, ţinînd seama de o vorbă a lui Stendhal, potrivit căreia fără o definiţie prealabilă, totul este aproximaţie.

Prin *unitate de neam* se înţelege legătura firească între membrii aceleiaşi comunităţi etnice. Ea se întemeiază pe ideea descendenţei comune, din care ia naştere sentimentul de înrudire în sensul larg al cuvîntului. Unitatea de neam este, aşadar, un concept genealogic, căruia îi este propriu atributul de comunitate fraternă, desigur în înţelesul figurat al termenului. Între românii de pretutindeni a existat şi există sentimentul că fac parte din aceeaşi spiţă, prin origine şi credinţă, prin tradiţii şi limbă, ca trăsături ce definesc un popor. A te considera de o anumită naţionalitate înseamnă a-ţi declara apartenenţa la o anumită etnie, manifestată în primul rînd prin limba vorbită de părinţii tăi şi de tine. Spus mai larg, unitatea de neam este un concept descinzînd dintr-o realitate să-i zicem biologică şi în orice caz, istoria, deci originară, ilustrată printr-o *comunitate de limbă*, ce ţine laolaltă prin sentimentul intim al legăturilor de "familie" pe membrii unei colectivităţi sociale.

Această realitate îngemănată — neam şi limbă — este pragul de pe care face saltul spre *ideea de unitate naţională*, în sensul de identitate de conştiinţă, de cultură şi de aspraţie a membrilor unei naţiuni. Unitatea naţională nu este şi nu poate rămîne o formulă abstractă, exterioară unui conţinut concret; ea este menită să ia forma unei convingeri şi a unei acţiuni capabile s-o păstreze şi s-o apere, adunînd energiile şi îndreptîndu-le spre promovarea şi împlinirea unui ideal. Unitatea naţională este adesea numele unui deziderat, al unei năzuinţe sacre ce străbate anumite etape ale istoriei unui popor şi care cere, spre a fi atins sacrificiul luptei mai multor generaţii. Faţă de unitatea de neam, care este expresia unei stări de fapt, sprijinite pe ideea de limbă comună, unitatea naţională este o stare de conştiinţă activă, o conştiinţă politică vie ce se traduce în şi prin *faptă*, adică prin acţiune, vizînd impunerea şi instituirea unei stări de drept, autorizate de istorie şi cerute de glasul unei voinţe naţionale.

Despre *unitatea de neam* şi *unitatea de limbă* au scris cronicarii şi învăţaţii Şcolii Ardelene. Ideile lor au fost şi au rămas mărturii de preţ ale istoriografiei naţionale şi pagini pilduitoare de erudiţie filologică. Ele au ţinut în stare de veghe o conştiinţă pe care o treziseră din inerţia neştiinţei. A trebuit să vină însă anul 1918 pentru ca idealul naţional să-şi găsească întruchipare biruitoare prin jertfa de sînge a naţiunii.

Dar, întorcîndu-ne la afirmaţia de mai înainte, trebuie să admitem că ceea ce am numit sentimentul unităţii de limbă este, de fapt, principalul document viu şi constant care atestă prin el însuşi conştiinţa de sine a unui popor privit din perspectiva graiului vorbit de el. Ce limbă ai vorbit mai întîi, învăţînd să-i îngîni silabele, ce limbă ai păstrat ca limbă maternă de-a lungul vieţii, aceea este limba care îţi conferă şi îţi certifică naţionalitatea. Acest bun, care se confundă

BDD-A27137 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:25 UTC)

cu ființa ta, îți aparține în vitutea dreptului natural și este inalienabil. Poți renunța la el, la rigoare. Dar nu poți fi silit să te lepezi de el pentru a primi în schimb altă limbă prin care să comunici de-acum înainte cu ai tăi. "Patria mea este limba română", scria Nichita Stănescu. Este una dintre cele mai sugestive și, aș zice, mai științifice definiții ale noțiunii de patrie, plecînd de la ceea ce determină substanța ei intimă, declarată și durabilă. Odată cu dispariția, cu abandonarea graiului matern, se rupe firul ce ținuse strîns între ele două fețe ale aceleiași realități trăind și definindu-se una prin cealaltă. Ioan Corvinul, viteazul general și voievod al Transilvaniei, care își doarme somnul de veci în Catedrala Romano-Catolică din Alba Iulia, nu mai aparține naționalității strămoșilor săi. Dar Antim Ivireanul și Garabet Ibrăileanu — și aceștia nu sînt singurii — și-au dobîndit din partea istoriei culturii românești atestat de cetățeni ai patriei limbii române în care au gîndit și au scris.

Ar fi o absurditate să se afirme că un popor care, deși vorbește aceeași limbă, are aceeași origine, aceeași istorie și cultură, face parte totuși, la un moment dat, nu numai dintr-un alt stat, ci chiar dintr-o altă națiune, numai pentru că pămîntul pe care locuiește de veacuri a fost cotropit de o putere străină, care silește pe cei aflați sub stăpînirea ei să se lepede de ei înșiși, adică să se nege pe sine ca neam. Se ajunge aici prin ignorarea programatică a evidenței, în fond prin falsificarea realității, înlocuite cu alta, croită și confecționată pe măsura intereselor politice. Pentru că, luînd în discuție argumentele de natură istorică și culturală, alături de cele lingvistice, nu e greu de aflat ce anume trebuia dat de-o parte ori supus unui proces perseverent și nici măcar rafinat de mistificare. Era mai întîi faptul incomod că au existat un Ștefan cel Mare al întregii Moldove și un Eminescu al tuturor românilor, simboluri care își păstrează și azi uimitoarea lor forță generatoare de mîndrie națională, acolo unde amintirea faptelor unuia și a simțirii celuilalt este chemată să întrețină spre a nu se stinge flacăra speranței și credința în destinul unui neam. Era apoi impedimentul stingheritor că, de la un capăt la altul al teritoriului locuit de români, se spune *mamă* și *tată, frate* și *soră, minte* și *suflet, pămînt* și *cer, soare* și *lună, viață* și *moarte;* se spune *a sta* și *a merge, a mînca* și *a bea, a ști* și *a înțelege,* și tot astfel *zi* și *noapte, ploaie* și *vînt, tînăr* și *bătrîn, bun* și *rău, frumos* și *urît;* spunem cu toții nu altfel decît *azi* și *mîine* și *ieri, săptămînă, lună* și *an, luni, marți* și *miercuri* ș.a.m.d.

Este adevărat că acestui lexic de origine latină desemnînd realități și noțiuni fundamentale din viața materială a vorbitorilor români i se adaugă și alte elemente vechi, rămase din fondul autohton, urmarea fiind că alături de latinescul *tristețe* avem și antonimul lui traco-dacic *bucurie*, iar *arbore*, din latină, are pereche sinonimică în traco-dacicul *copac*. S-au adăugat apoi, completînd și nuanțînd vocabularul, elemente de împrumut vechi slave, astfel că pe lîngă latinescul *început* găsim, la capătul celălalt, antonimul lui slav *sfîrșit, timpul* este ireversibil, numai *vremea* se schimbă; cînd *plecăm* recurgem la un verb moștenit, cînd *sosim*, facem apel la un vechi împrumut grecesc. Situații de felul acestora nu au de ce să ne surprindă, căci ele nu sînt excepții, știut fiind că limbi pure, lipsite de orice influență istorică, geografică sau culturală, nu există.

Ce mărturie aduce lexicul amintit mai înainte despre fondul limbii române? Nu cred necesar să insist asupra unui lucru prea bine cunoscut încă din secolul trecut. Cine se îndoiește de originea latină a limbii române, aducînd drept contra-argument frecvența elementelor slave în lexic, ar trebui să pună la îndoială și originea limbii engleze, care,

BDD-A27137 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:25 UTC)

judecată după proveniența vocabularului ei, în mare parte franțuzesc, ar părea că nu are dreptul să-și revendice o descendență germanică.

Dacă originea latină a limbii române, deci criteriul genealogic (istoric) și cel spiritual (cultural), scapă prin voită omisiune cercetătorului de aiurea, rămîne în picioare un argument stînd la îndemînă oricui. Mă refer la împrejurarea că elementele alcătuitoare ale vocabularului esențial al limbii române — din care am înșirat mai înainte o infimă parte — se regăsesc în fiecare grai (subdialect) al limbii naționale, că ele sînt, prin urmare, generale și formează, din acest punct de vedere, nucleul, substanța limbii noastre, avînd cea mai mare frecvență în vorbire și cea mai mare capacitate de a da naștere la formații noi. Prin această parte esențială a vocabularului, ca și prin structura gramaticii, se evidențiază și se definește unitatea lingvistică ce adună și-i ține împreună pe românii de pretutindeni, indiferent de munții care i-au despărțit ori de apele și semnele convenționale care îi mai despart.

Să admitem că nu toată lumea i-a putut citi pe Ureche și pe Miron Costin, pe Stolnicul Constantin Cantacuzino și pe Șincai. S-ar putea recurge și la un argument empiric, și anume la observarea felului cum vorbesc țăranii din cele patru colțuri ale țării, presupunînd că s-ar întîlni în trenurile ce vin spre București din diverse părți ale țării, inclusiv de dincolo de Prut și mai dinspre nord de Dorneşti. Este sigur că ei vor lega vorbă despre *cîmp* și *vite*, despre *arat* și *semănat*, despre *ploaie* și *secetă*, despre *grîu, secară* și *porumb*, chiar dacă unii vor zice acestuia din urmă *popușoi*, iar alții *cucuruz*. Țăranii și-ar spune păsurile fără să aibă nevoie de tălmaci. Ei s-ar simți între *ai lor*, sentiment foarte puternic ce ne apropie și ne leagă unii de alții prin firele adînci, venind din istorie, ale limbii comune.

S-ar putea obiecta că înțelegerea e un lucru firesc în asemenea situații. Nu este chiar așa. Un sas din Brașov și un sas din Bistrița-Năsăud nu se vor înțelege decît renunțînd și unul și celălat la dialect, adică la graiul lor de-acasă și exprimîndu-se în germana literară, învățată în școală, variantă situată deasupra dialectelor. Și totuși, în ciuda faptului că își zic saşi în Transilvania sau șvabi în Banat, Satu-Mare ori în Bucovina, aceşti vorbitori se socot, mai presus de deosebirile de grai, germani. Cu atît mai mult au conștiința că sînt români cei care fiind, după locul nașterii lor, munteni sau moldoveni, bănățeni sau ardeleni, olteni sau maramureşeni nu se simt străini unii de alții prin limba în care comunică, ci dimpotrivă. Acesta a fost și va continua să fie liantul cel mai rezistent de la temelia ființei noastre etnice. A-l face uitat și, mai cu seamă, a-l nega înseamnă să recurgi la mutilarea ideii de neam și de conștiință națională.

Ne-am putea opri aici, dacă nu am fi datori să răspundem la o întrebare impusă de evenimentele la care am fost și sîntem contemporani, și care ne cer să nu păstrăm o tăcere complice și prin aceasta vinovată. Întrebarea e aceasta: cum se poate tolera fără murmur — ca să folosesc cea mai atenuată denumire — substituirea adevărului printr-o teză inventată, preparată în retortele unei ideologii și pusă de îndată la discreția unei politici de stat? Experimentul s-a făcut, totuși. Și-au dat concursul violența, interdicțiile de tot felul și mai ales informația falsă, denaturată și deviată spre altceva, spre cu totul altceva decît adevărul, adică tocmai contrariul lui.

Dacă mergi prin întuneric, de silă, nu e de mirare că nu nimerești ieșirea. Nu de mirare, ci de neiertat este cînd ești lăsat cu dinadinsul să orbecăiești prin beznă, în mînă cu lumînarea stinsă.

BDD-A27137 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:25 UTC)